

ANBLADET

Nr 109

ISSN 0280-0993

NOV 2014

Organ för
NORRTÄLJE SLÄKTFORSKARFÖRENING

Höststämning i Hysingsvik

NSFF:s stadsvandring den 13:e september drog storpublik. Vår guide för dagen var Mikael Blum, som på ett trevligt sätt förmedlade sina kunskaper om vår stads historia. Mer om detta på sid. 7.

Anbladet utkommer med 3 nummer per år och utges av Norrtälje Släktforskarförening.

Tidningens adress: Box 280,
761 23 Norrtälje.

Hemsida: www.norrtelje-sff.se

Webmaster: Björn Bergström
webmaster@norrtelje-sff.se

Redaktör och ansvarig utgivare:
Urban Johansson

Tidningen ingår i NSFF:s medlemsavgift, f. n. 175 kr/år.

Bankgiro: 459-5724

Manus och idéer till artiklar kan insändas till tidningen under ovanstående adress. Artiklar och citat ur tidningen får användas efter angivande av källan.

Helårsprenumeration: 100 kr.
Enstaka exemplar av tidigare nummer kan köpas för 30 kr/st.

I NSFF:s styrelse ingår:

Ordf. Urban Johansson
Grovstaväg. 25, 761 93 Norrtälje
Tel: 070-692 48 36

Kassör Sven-Olof Gahnström
Stockholmsv. 24B, 761 43 Norrtälje
Tel: 0176-124 56

v. ordf. Sven Mohlne
Åkerö Västergården 116,
761 94 Norrtälje, Tel: 0176-414 90
Sekr. Willy Menander

Asplundsv. 18, 760 10 Bergshamra
Tel: 0176-261 255

Klubbmäst. Birgit Söderman
Malsta-Ekebyv. 82, 761 71 Norrtälje. Tel: 0176-228 081

Suppl. Thomas Malmström
Rögården 5, 761 30 Norrtälje
Tel: 0176-224 626

Suppl. Ann-Marie Alfredsson
Grovstaväg. 25, 761 93 Norrtälje
Tel: 0176-266 280

Ordföranden har ordet

Detta är årets sista Anblad och det kommer litet tidigare på året än föregående år. Anledningen till detta är att artiklar ibland kan kännas litet inaktuella om det går för lång tid mellan händelsen och publiceringen. Sådant inträffar då och då eftersom Anbladet endast kommer ut med tre nummer per år.

I skrivande stund (oktober) är det bara ett arrangemang kvar för 2014, nämligen mingelträffen på stadsarkivet den 12 november. Jag tycker personligen att föreningen kan se tillbaka på ett bra år, med ett varierande program och ett förhållandevis bra uppslutning.

Allting kan naturligtvis vara bättre, men tendensen är rätt lika vad gäller deltagandet i aktiviteter inom andra delar av föreningslivet. Vissa medlemmar bor långt ifrån Norrtälje och andra är med i föreningen för att få information om vad som försigår och kontakter med andra medlemmar. Detta är helt i sin ordning. Vår förening är mycket glad för varje person som vill vara medlem eftersom de stöder vår verksamhet och bidrar till möjligheten att genomföra en varierande verksamhet.

Jag vill i alla fall passa på att tacka alla medlemmar som deltar i våra träffar. Utan er medverkan skulle NSFF vara en mycket tråkigare förening. Vi som jobbar i styrelsen tycker att det är mycket roligt och stimulerande med den medlemskontakt vi på detta sätt får. Till sist En riktigt God Jul till alla läsare!

Urban Johansson

Bra sagt!

Man kan inte vara nog försiktig i valet av sina föräldrar.
Henrik Pontoppidan

Lycka! Åh, det är mycket enkelt! Det är bara god hälsa och dåligt minne.
Ernest Hemingway

Efter fyra dry martinis förvandlas min man till en motbjudande best. Och efter den femte tuppar jag av helt och hållet.
Okänd

En gentleman är en man som aldrig svär åt sin fru när det är damer närvarande.
Okänd

Att träta med en kvinna är som att försöka läsa en tidning i storm.
Fjodor Dostojevskij

Efterlysningar

Ann-Marie Resman har skickat in ett foto på en kvinna, som hon först trodde tillhörde familjen Wallin i Norrtälje. Denna familj har varit på tapeten tidigare under denna vinjett i Anbladet.

Ann-marie lutar nu i stället mot att det kan vara en barnmorska vid namn Charlotta Frödin. Charlotta var verksam i Husby-Lyhundra socken. Hon var född 1816 och dog i Vallby 1894.

Om någon läsare känner igen damen på bilden så hör av er till ann-marie.resman@telia.com

Angeläget från förbundsstyrelsen

Vid stämman i Karlstad fick förbundsstyrelsen i uppdrag att se över upplägget för den årliga stämman och konferensen. Tanken är att via en nationell och flera regionala konferenser få till stånd mer av tvåvägs- och mindre av envägskommunikation mellan styrelsen och de enskilda föreningarna.

För 2015 kommer dock den gamla ordningen att gälla. Därför kommer man att lansera ett **Föreningsforum** på Rötter där föreningarnas ledningar och förbundsstyrelsen kan diskutera med varandra.

Den kommande nyordningen för medlemskonferenser och stämma och kanske också släktforskardagarna blir naturliga diskussionsobjekt, men forumet kommer att vara öppet för alla frågor föreningarna vill ta upp.

Forumet kommer att sjasättas under hösten och alla medlemsföreningar får ett antal inloggningar att sprida inom respektive förening.

Dödboken har som bekant inte bara fyllt ett stort behov utan utan också blivit en stor inkomstkälla för förbundet. Förbundsstyrelsen har därför beslutat att under hösten gå vidare med projektet döda 1860-1900. Säkert ett välkommet beslut för alla släktforskare.

Förbundsstyrelsen hoppas på samma engagemang från frivilliga krafter och siktar på publicering av nästa version 2017 eller 2018.

Släktforskningens Dag inträffar den 21 mars nästa år. Förbundsstyrelsen har bestämt att årets tema skall vara Norden.

Man vill på detta sätt visa på betydelsen av kunskap om hur man forskar i våra nordiska grannländer. Detta är ju inte minst viktigt för alla dem som har anfäder som flyttat till våra nordiska grannländer eller kommit från något av dessa länder.

Handböcker i ämnet är under utarbetande och Släkt-historiskt Forum kommer att ha Norden som tema i sitt första nummer 2015.

När vi nu står inför ett nytt utgivningsår för Anbladet så vill redaktören passa på att gå ut med en uppmaning till alla läsare att komma in med artiklar och artikelförslag. Vårt medlemsblad mår bra av att ha många olika skribenter. En ökad variation av författare och slag av artiklar ökar intresset och läsbarheten.

Man behöver inte vara en driven författare för att medverka i Anbladet. En viss redigering görs av redaktören inför publicering, så tveka inte! Gör 2015 till det år då du började medarbeta i Anbladet!

Samtidigt vill jag tacka alla skribenter som under året medverkat i tidningen.

På tapeten

Barnmorskeverktyg igen

I förra numret av Anbladet publicerade jag ett antal barnmorskeverktyg, som Erling Petrusson i Kornsta har i sin ägo efter barnmorskan Anna Mattsdotter. Se Anbladet nr 108, sid. 8. Ett verktyg fick dock inte plats i detta nummer så det återkommer jag till nu. Det rör sig om ett verktyg för åderlåtning.

Åderlåtning är en mycket gammal medicinsk terapi. Med hjälp av en koppa tappades blod ur kroppen vilket skulle få ”det sjuka” att komma ut genom blodet och därmed kureras personen. Man använde också blodiglar till åderlåtning. Under 1850-talet minskade kraftigt användningen av åderlåtning som acceptabel behandlingsmetod. I dagens sjukvård kan åderlåtning med modern teknik (på läkarlatin = venesection) vara en legitim behandlingsform under mycket speciella omständigheter, för att förtunna ett av sjukliga orsaker alltför trögflytande blod.

Mycket skrock har varit förbundet med åderlåtning. I gamla almanackor kan man finna föreskrifter om vilken kroppsdel, som styrdes av olika konstellationer i Zodiaken och som därför var lämpliga eller olämpliga, att vid en viss tidpunkt tappa blod från för en viss åkomma.

Bilden visar de tre viktiga komponenterna för åderlåtning. Nedan till höger ses själva snäpparen, som på undersidan bestod av flera vassa knivar som skar hål på venen. Man spände ”hanen” så att knivarna drogs in i snäpparen. När man sedan utlöste denna så slog knivarna in på den kroppsdel man satt snäpparen mot och medförde en blödning. Därefter sattes koppan, högst upp på bilden, mot såret och slagvattnet slogs på koppan. Slagvattnet bestod av eter, som gjorde att det blev kallt och undertryck i koppan. Därmed drogs blodet effektivt ut ur såret.

U.J.

2015 års Släktforskar dagar

kommer nästa år att arrangeras i Nyköping. Nyköpings-Oxelösunds Släktforskarförening står som värd i samarbete med släktforskarförbundet och ArkivDigital som huvudsponsor. Evenemanget går av stapeln 28-30 augusti.

NSFF får bidrag

På sidan 12 i detta nummer av Anbladet redogörs för Baltiska Slipskivs AB i Häverödal och dokumentationen av detta företag. Där sägs att omfattningen av själva utställningen om företaget är beroende av om NSFF kan få något ekonomiskt stöd för verksamheten.

Det är därför mycket roligt att kunna meddela att föreningen nu tilldelats 15 000 kr i stöd för att genomföra en sådan dokumentation. Anslagsgivare är Roslagens Sparbank och NSFF framför sitt djupt kända tack för den värdefulla gåvan.

Det kulturstöd som Roslagens Sparbank ger vår kommuns alla hårt arbetande kulturarbetare och föreningar är oerhört viktigt för att vår kommun skall kunna uppnå ett mångskiftande och intressant kulturliv till glädje för Norrtäljebor och besökare.

Årets Släktbok

På Förbundsstämman i Karlstad beslutades att ett nytt pris skall delas ut på förbundsdagarna 2015. Detta gäller presentationer av enskilda släkter, grupper av släkter eller grupper av familjer. Förbundsstyrelsen vill uppmuntra och stödja goda exempel på forskningsresultat.

Ordet släktbok skall inte heller tolkas bokstavligt, även digitala publikationer kan komma ifråga för belöning.

Inte heller ”Årets” i prisets namn skall tolkas bokstavligt. Den första belöningen kommer att avse verk publicerade 2014 eller första kvartalet 2015.

Prissumman är 10 000 kr, vilket kan komma väl till pass för skribenter med tanke på tryckkostnaden. De enskilda föreningarna får komma in till förbundsstyrelsen med nomineringar.

Länna hembygdsförening: Mora och Mörtsunda - två byar i Länna socken i Roslagen, Publitz 2014, 130 sid. A4-format.

Boken är framtagen av en arbetsgrupp, som bildades 2010. Arbetsformen har varit gemensamma träffar och däremellan, enskilt arbete. Bland författarna kan nämnas Tommy Richardson, Roland Palmquist, Jan Engström och Anna-Greta Engström. Vidare har socknenbor bidragit med material och minnen.

Bland de många kapitlen i boken kan nämnas *Gamla tidens gårdar i Mora by* samt två kapitel om *laga och storskiftet* i samma by. *De fyra ogifta bröderna i Morastugan* samt *Knupudden - en plats för de utfattiga* väcker intresset av att läsa vidare.

Även byn Mörtsunda får sin beskärda del i boken t. ex. *Tegelbruket i Mörtsunda*, *Telefonväxeln i Mörtsunda* och *Notfiske i Mörtsunda*.

Ett mycket rikt bildmaterial förhöjer läsvärdet liksom den karta i slutet av boken som anger olika namn i Mora, Mörtsunda och Östervik med förklaringar.

Överskottet av försäljningen går oavkortat till Länna hembygdsförening. Priset är 180 kr + porto och boken kan beställas av Roland Palmquist, tel: 0176-26 20 17 eller e-post: roland.p@globalnet.net

Boken kan också köpas på Norrtälje stadsarkiv.
U.J.

Bergman, Gunnar: Lågarö. Vilo hemmet & Ellen Lagercrantz. Perioden 1910-1952, Förlag och tryckeri: eget 2007, 241 sid.

Bergman blev fascinerad av adelsdamen Ellen Lagercrantz, som 1910 vid 40 års ålder bosatte sig på Lågarö för att bygga upp och driva ett vilohem för mindre bemedlade ensamstående kvinnor och barn. Det framkommer av skriften att hon var en kvinna med skinn på näsan som kunde vara både snål och elak, vilket kanske var nödvändiga egenskaper om man skulle kunna bygga upp en verksamhet utan egen tillgång till kapital. Att hon var driftig framgår också av att hon försåg Lågaröborna med ny väg och ångbåtsbrygga!

Uppgifterna är hämtade från arkiv, bibliotek och andra institutioner, men också vid otaliga besök hos Lågaröbor i jakten på fotografier och pusselbitar i forskningen.

Boken är försedd med ett rikt bildmaterial, som ytterligare förhöjer läsningen. Den som är intresserad av att förvärva boken kan vända sig till Gunnar Bergman på telefon 070-600 94 17 eller e-post: gunnar.bergma@swipnet.se

PRESSGRANNAR

Från **SLÄKT** HISTORISKT FORUM nr 4 2014 meddelas följande intressanta notiser.

Sveriges Dödbok 1901-2013 finns nu att tillgå i Rötterbokhandeln. Den nya versionen är utökad med 1 miljon nya poster för åren 1901-46 och ca. 400 000 döda har tillkommit för åren 2009-13. Skivan finns inom kort att tillgå på Norrtälje stadsarkiv.

Kungliga Biblioteket har under sommaren släppt en betaversion av sin nya söktjänst för digitaliserade dagstidningar. Adressen är: <http://tidningar.kb.se/>. I samarbete med Riksarkivet har KB digitaliserat ca 5 miljoner tidningssidor, som man nu således kan fritextsöka i.

I databasen ingår hela Aftonbladets (1830-) och Svenska Dagbladets (1884-) utgivning och så småningom kommer även Expressen (1944-), Dagens Nyheter (1864-1921, 2014-), Dagens industri (1983-) och Göteborgs aftonblad (1888-1921) att ingå i söktjänsten.

KB:s övriga tidningssamlingar kommer i nuläget inte att digitaliseras p.g.a. kostnadsskäl. Där får man fortsätta att läsa mikrofilmen på plats.

Det finns även en äldre söktjänst där man finner större tidningar och landsortstidningar, skannade av KB. Denna innehåller ca. 200 000 sidor och finns att tillgå på <http://magasin.kb.se/>. Detta projekt är avslutat och söktjänsten kommer inte att utökas med mer material.

Tidningspressen är ju en utomordentlig viktig källa för släktforskare, så gå in och se om det finns något av värde för just dig!

Erland Ringborg heter Sveriges Släktforskarförbunds nya ordförande. Han tar över efter Barbro Stålheim som varit ordförande de senaste sex åren. Erland har tidigare varit chef för Skolöverstyrelsen och Svenska Institutet, med uppgift att sprida kunskap om Sverige internationellt.

I samband med det nya uppdraget lämnar han ordförandeskapet i Genealogiska Föreningen. Erland ser stärkandet av förtroendet mellan medlemsföreningarna och förbundet som en viktig uppgift.

**MANUS TILL ANBLADET EMOTTAGES MED
TACKSAMHET!**

Vätö hembygdsförening

I förra numret av Anbladet utlovades ett fylligare reportage från NSFF:s försommarutflykt till Vätö Folkets Hus och Vätö hembygdsförening den 24 maj i år. Detta reportage kommer här.

Drygt 40 personer från de båda föreningarna hade hörsammat inbjudan och infunnit sig i den fina samlingslokalen. Hembygdsföreningens ordförande Claes Lund inledde med en tillbakablick på husets historia. Den 22 september 1901 invigdes ordenshuset genom en inbjudan från Vätö Syskonband i Vätö Godtemplares byggnadsförening. Man hade en stor fest med nykterhetsföredrag av herr A Löfcrantz från Norrtälje och sång av en manskvartett. Inträdet var 25 öre. Huset var då i ett plan. 1923 blev den ombyggda lokalen färdig i två plan och 1929 ombildades byggnadsföreningen till Vätö Folkets Hus förening.

1930 blev lokalen godkänd för filmförevisningar, vilket blev en god inkomstkälla för föreningen. 1946 visade man filmen Saltstänk och krutgubbar, delvis inspelad på Vätö med många ortsbor som statister. 1960 kläddes fasaderna med eternitplattor, som fick sitta kvar till 1978 då en genomgripande modernisering gjordes. Som en hyllning till stenhuggarnas arbete restes 1982 en minnessten, huggen av stenhuggaren på Vätö, Bertil Pettersson efter en skiss av konstnären Bertil Kumlien.

Kenneth Lundgren berättar om Vätö hembygdsförenings många olika aktiviteter. Foto: U.J.

Vätö hembygdsförening har en mycket omfattande verksamhet med många spännande inslag. Dels anordnar man traditionella byvandringar och utflykter på ön dels genomför man ett midsommarfirande som drar mycket folk och ett höstmöte vid Allhelgonahelgen.

Skriftutgivningen är också mycket framträdande i föreningens verksamhet. I medlemsskriften *Vätö förr och nu* medarbetar många medlemmar med bidrag, delvis

framtagna genom hembygdsstudier i studiecirkelform.

Ett litet annorlunda projekt i föreningens verksamhet är dokumentationen av öns stenhuggarminnen. Detta initierades av Stockholms Läns museum, genom ett uppdrag från länsstyrelsen, som önskade se över möjligheten att synliggöra Vätös stenhuggerihistoria. Detta har påverkat hembygdsföreningens verksamhet i mycket hög grad.

Förutom läns museet och VHF har projektgruppen efter hand kompletterats med personer från Vätö skola, Norrtälje kommun och ABF. Efter mycket arbete har de första resultaten nu visat sig. Bl. a. har man

- samarbetat om stenhuggerierna med skolan
- satt upp skyltar som informerar om de olika stenbrotten
- genomfört en marin stensafari för att visa var olika stenhuggerier låg
- genomfört Musik i Berget i Karlsängens stenbrott med mycket stor publik
- planerat för seminarier i Vätö Folkets Hus och i Norrtälje med medverkan från läns museet och VHF.

En mycket diger lista på aktiviteter således och ett bra exempel på vad man kan åstadkomma med samverkan.

Nedan följer några viktiga årtal i Vätös historia.

1892 Vätös stenhuggerier startar med leveranserna av Vätös röda granit från Tjärholmens och Björkängens till bygget av Stockholms nya operahus.

1901 Godtemplarlokalen i Harg invigs dvs nuvarande Folkets Hus

1903 Roslagens första handelsförening bildas på Vätö

1920 Vätö får el

1972 J G Petterssons stenhuggeri går i konkurs och en 80-årig era på Vätö går därmed i graven

1975 Vätö hembygdsförening bildas

1979 Vätö stenhuggeri AB startar verksamhet i Karlsängen. Avbrottet vid Karlsängens stenbrott blev således 7 år. Berthold Karlsson startade i en mindre skala bearbetning av den vackra Vätögraniten. Verksamheten finns fortfarande kvar, men nu under ledning av entreprenören Thorbjörn Carlberg

1993 Vätöbron invigs den 2 juli

Som sig bör avslutades träffen med kaffe och gott kaffebröd!

U.J.

Stadsvandring i Norrtälje

Vädret är ju alltid ett vågspel när man anordnar utomhusaktiviteter. Denna dag hade vi dock verkligen tur - strålande sol och 17 grader varmt! Vår guide Mikael Blum gjorde inte saken sämre. På ett mycket trevligt sätt förmedlade han sina kunskaper till de över 35 deltagarna. Vi fick också höra tonsatta dikter av Nils Ferlin till inspelat musikackompanjemang. Promenaden startade i museiparken vid gamla Roslagsmuseet och slutade vid statyn Rurik i hamnen. Hela evenemanget avslutades med kaffe i stadens nya badhus. U.J.

Filmkväll i Estuna

Den 9 oktober inbjöd NSFF till filmkväll i Estuna bygdegård. Norrtälje kommuns tidigare kulturnämndsordförande Bengt Eriksson kommenterade en film från 1929-30 av Ernfrid Mattsson från Norr-Malma gård i Estuna. Filmen gav smakprov på lantmannasysslor, alltifrån byggandet av ladugård till avmaskning av rävar. I slutet av den intressanta filmen fanns också sekvenser från Norrtälje stad, som gav upphov till många igenkännande kommentarer. Vi fick se hamnkvarken dit bönderna åkte och malde sin säd med häst och vagn, torghandeln där styckning av kött skedde direkt till kunden och kvarngården vid brandstationen som nu inrymmer konsthallen. Vi fick oss således till livs ett stycke levande kulturhistoria. Den ursprungliga 16 mm filmen är nu digitaliserad och därför lätt att visa.

Birgit Söderman kunde hälsa drygt 30 medlemmar välkomna till kvällens filmvisning.

Efter visningen serverades kaffe och ostsmörgås, som rönt stor uppskattning.

På jakt efter torp

Ett par gånger i sommar har vi varit ute tillsammans med Percy Andersson i skogen bakom gården Slottstorp i Länna socken, för att leta efter gamla torp. Slottstorp hette i gamla tider Stortorp, och torde ha legat under Penningby ägor. De torp vi var ute efter var Norrstugan, Dyan, Ålkisttorpet och Myrtorpet, de två sistnämnda på Fiskaruddens ägor. Huruvida någon av dessa låg under Slottstorp är inte klarlagt, men att de tillhörde Penningbys marker är helt klart. Att själv ge sig ut i terrängen för att leta efter torpgrunder, ger litet perspektiv på det enorma arbete som läggs ner av många hembygdsföreningar på sådana inventeringar.

Ett exempel är Habo torpinventering, som utförts av Habo Släktforskarförening och som finns på nätet under adressen www.habotorp.se. Habo är centralort i Habo kommun och ligger i Västergötland vid Vätterns västra strand. Över 400 torp och backstugor är sökbara och inlagda på kartan. Man har strukturerat gårdarna efter den kyrkliga roteindelningen av socknen från 1730. Alla gårdar är försedda med gps-koordinater. Klickar man på en gård så får man upp

ett fönster med uppgift om vilka torp som låg under just den gården.

När man själv går ut i skogen på jakt efter torp, så inser man värdet av lokalkännedom för den aktuella trakten. Likaså värdet av att ha bott länge i socknen och därför har minnen av fallfärdiga hus eller husgrunder, vilka alltmer återtas av skogen. Gamla kartor är naturligtvis också värdefulla liksom uppgifter i t ex husförhörslängder om vilka torp som tidigare funnits i bygden.

Denna lilla betraktelse skall på intet sätt förstås som ett försök till handledning för torpinventerare utan endast som en reflexion över den kunskap och möda som skall till för att genomföra ett projekt som det i Habo. Jag kan endast konstatera att jag inte skulle ha funnit en enda av de torpgrunder Percy ledde oss till. Ett tips kan vara att leta efter grundstenar och spisrosen. I den senare finns ofta mer växtlighet och något högt träd, som uppenbarligen trivs bra i denna miljö med sot och mineraler. Våren är naturligtvis den bästa tiden för torpinventeringar.

Urban Johansson

Artikelförfattaren framför resterna av Ålkisttorpet. I handen ett gammalt blad till en spade, som minner om den aktivitet som en gång var rådande här:

Foto: A-M Alfredsson

Skall du flytta? Glöm inte att anmäla din nya adress!

Bilden

Bilden i detta nummer kommer från Sven-Olof Gahnström, Norrtälje och visar hur Borgmästarholmen t. v. i bakgrunden såg ut på 1920-talet. Bilden är inte av bästa kvalitet, men det framgår ändå att holmen på 1920-talet var nästan utan träd. Till höger i bakgrunden ses Kärleksudden.

Vid årorna under denna lusttur sitter Heribert Sjöblom och närmast honom Berta Söderlund. Bilden är tagen 1920 och året efter gifte sig Heribert och Berta. De bodde under senare år i Nånö och Heribert arbetade på Norrtälje bryggeri. Paret fick 6 barn däribland dottern Marianne som är gift med Sven-Olof.

Redaktionen tar tacksamt emot bilder med historia för publicering i Anbladet.

Glöm inte bort att då och då gå in på NSFF:s hemsida.

Där finns många värdefulla register där du kan söka efter dina anföräder.

www.norrtelje-sff.se

Du hittar också reportage och foton från föreningens olika arrangemang.

Där kan du också se vilken litteratur föreningen givit ut som du kan berika ditt bibliotek med.

Frasses frågespalt

Fråga: I min släktforskning har jag inte stött på några underligheter, tveksamheter eller svårigheter. Hur vanligt är detta och kan man verkligen lita på att jag inte missat någon fallgrop? Bör jag kasta all min forskning och börja om från början för att undanröja alla eventuella feltolkningar och fadäser?

Undrande smålänning

Svar: Kära smålänning.

I ditt fall skulle jag absolut vilja förorda detta tillvägagångssätt. Vi vet ju vad de gamla grekerna sa, dvs. *redan vi gamla greker anser att en plog i åkern är bättre än ett halmstrå i foten*. Andemeningen var ju självklar för de gamla grekerna men rätt diffus för smålänningar och annat löst folk.

Alla utbytestidningar med andra släktforskarföreningar som Norrtälje Släktforskarförening har kontakt med förvaras på Norrtälje stadsarkiv. Du som forskar i andra delar av vårt land bör titta till dessa medlemsblad ibland. Där finns mycket värdefull information att hämta. Glöm inte heller stadarkivet förnämliga referensbibliotek, som innehåller litteratur inom många ämnen intressanta för oss släkt- och hembygdskare.

Strypsjuka

Strypsjuka, eller difteri som det numera heter, har säkert funnits sedan urminnes tider, men det var först på 1800-talet som sjukdomen börjar noteras i kyrkans dödböcker. Uppgifter om dödsorsak är opålitliga i gamla källor, men man kan ibland gissa vad det rör sig om genom att se vilka åldersgrupper som drabbades. Digerdöden på 1300-talet ödelade hela socknar. Pesten drabbade också alla åldersgrupper. Den sista stora pestepidemin hemsökte Sverige 1710 -1713.

Koleran skiljde heller inte mellan gammal och ung. Flera stora koleraepidemier härjade på 1800-talet, framför allt i städerna. Johan Olof Wallins dikt "Dödens ängel" speglar den fasa och vanmakt folk kände inför koleran 1834, då 25 000 människor dog. I Vätö socken i Roslagen, som den här artikeln ska handla om, dog 18 personer av kolera på 1800-talet, medan rödsot, en annan diarréersjukdom dödade 96, vuxna såväl som barn. En sjukdom som drabbade barnen var smittkoppor, den som haft sjukdomen i barndomen var immun resten av livet. I början av 1800-talet infördes en allmän vaccination mot smittkoppor, men trots det dog 31 personer av koppor i Vätö på 1800-talet, den senaste 1874.

Difteri är en barnsjukdom som man antingen dör av eller som ger en immunitet som varar livet ut. Från 1660, då dödböckerna började föras i Vätö finns det endast fem fall av stypsjuka noterade fram till 1890, samtliga under 1800-talet. Benämningen difteri användes första gången 9 september 1893, då Hildur Alexandra Josefina, dotter till hemmansägaren Jan Erik Andersson och hans hustru Anna Josefina Norberg i Överlöpe dog, endast ett år och sex månader gammal. 1898 dog fyra barn av difteri och sommaren 1899 två, den fyraåriga Maria Elisabet, dotter till Johan Pettersson och Carolina Eriksson från Rosättra och den 8-åriga skollovskolonieleven Carl Petter Sundberg från Stockholm. Det var en förvarning om den stora katastrof som skulle komma. Den sista julen på 1800-talet skulle bli mycket tragisk för mästrelotsen Erik Olof Österbergs familj i Sterbsnäs. Erik Olof hade fått fem barn med sin första hustru som avlidit 1891. Med sin andra hustru fick han åtta barn, men bara de fyra yngsta barnen levde till vuxen ålder. Den ende överlevande sonen, Bror Erik Ejnar vilade trygg i sin mammas mage när de äldre syskonen dog under julen 1899 (se familjesammanställningen).

Erik Olof Österberg. Mästrelots. Född 1858-03-04 i Idö, Vätö. Död 1922-02-10 i Arholma.

Far: Johan Österberg. Sjöman, lots. Född 1826-06-01 i Idö. Död 1900-07-04 i Arholma. **Mor:** Charlotta Amalia Broman. Född 1823-08-07 i Norrtälje. Död 1888-01-11 i Arholma.

Gift 1:o 1881-12-28 i Vätö med

Britta Maria Österberg. Född 1855-12-23 i Sterbsnäs, Vätö. Död 1891-07-16 i Arholma.

Far: Anders Österberg. Bonde i Sterbsnäs. Född 1817-04-19 i Skeppsmyra, Vätö. Död 1868-03-18 i Sterbsnäs. **Mor:** Britta Maria Andersdotter. Född 1821-12-14 i Marum, Vätö. Död 1859-04-07 i Sterbsnäs.

Barn Erik Albert Österberg. Född 1882-10-13 i Arholma. Död 1899-12-25 i Arholma.

Maria Eugenia Antoinetta Österberg. Född 1884-04-16 i Arholma. Död 1899-12-24 i Arholma.

Olof Isidor Österberg. Född 1886-07-27 i Arholma. Död 1899-12-19 i Arholma.

Erik Viktor Österberg. Född 1887-11-21 i Arholma. Död 1908-03-14 i Arholma.

Johan Albert Andersson. Född 1890-05-23 i Arholma. Död 1899-12-25 i Arholma.

Gift 2:o 1892-10-02 i Vätö m Lovisa Andersson. Född 1865-12-06 i Glämsta, Vätö. Död 1940-01-14 i Glämsta.

Far: Anders Andersson. Sjöman i Glämsta, född 1828-05-18 i Väddö, död i Håknäs, Vätö 1874-01-03. **Mor:** Magdalena Lovisa Rödin, född 1835-10-06 i Skederid, död i Håknäs 1917-12-10.

Barn Signe Margareta Österberg. Född 1892-12-02 i Arholma. Död 1918-10-26 i Arholma.

Erik Elias Österberg. Född 1894-04-14 i Arholma. Död 1899-12-25 i Arholma.

Bror Erik Ejnar Österberg. Född 1896-03-04 i Arholma. Död 1899-12-26 i Arholma.

Ester Margareta Österberg. Född 1898-08-02 i Arholma. Död 1911-04-03 i Arholma.

Bror Erik Ejnar Österberg. Född 1900-06-30 i Sterbsnäs. Död 1960-06-09 i Håknäs.

Jenny Margareta Österberg. Född 1902-08-05 i Sterbsnäs. Död 1993-04-12 i Nacka.

Lilly Maria Österberg. Född 1904-10-10 i Sterbsnäs. Död 1953-11-23 i Brännkyrka.

Naëmi Lovisa Österberg. Född 1906-10-07 i Sterbsnäs. Död 1993-08-18 i Brännkyrka.

Sannolikt hade alla barnen i familjen strypsjuka. Tisdagen i julveckan dog den 13-åriga pojken Olof Isidor, på julaftonen Maria, 15 år, på juldagen den 17-åriga Albert och den femåriga Elias, på annandagen Bror Erik Einar, som var tre år och tredjedag jul dog Johan Albert, nio år gammal. På en vecka hade sex barn dött i mästrelotsens familj i Sterbsnäs. Inga andra barn i Vätö dog i i stypsjuka vid den här tiden, utan sjukdomen var begränsad till en enda familj.

Infektionssjukdomar skördade sedan ytterligare tre barn i familjen. 1908 dog Viktor 20 år gammal i tuberkulos efter en benskada och 1911 Ester Margareta 12 år gammal av hjärninflammation. Signe Margareta dog i oktober 1918 av spanska sjukan, samma vecka dog sju unga människor i spanskan i socknen. Eftersom orsakerna till att barn dog var osäkra i äldre

tider går det inte att få någon säker uppfattning om hur vanlig strypsjuka var. Det är en sjukdom som orsakas av en bakterie och den är mycket smittosam. Benämningen strypsjuka kommer av att offret bokstavligen stryps.

Bakterien orsakar en kraftig inflammation i svalget och ger upphov till tjocka beläggningar på slemhinnorna som täpper till luftvägarna. Ett annat namn är äkta krupp. Behandlingen är nu för tiden antibiotika, men tidigare var en operation den enda räddningen. Genom ett stupsnitt öppnades en fri luftväg, så att patienten kunde få luft tills sjukdomen gått över av sig själv. Den berömde professorn i kirurgi i Uppsala Karl Gustav Lennander disputeerade 1887 på en avhandling om strupsnitt vid krupp. Genom att levnadsförhållandena i västvärlden blivit bättre har sjukdomen blivit ovanlig.

Vaccination har också starkt bidragit till det. I det så kallade trippelvaccinet ingick stelkramp, difteri och kikhosta. Det finns en högljudd antivaccinationsrörelse som hävdar att vaccinationen kan förorsaka autism, men detta är numera helt motbevisat. Ovaccinerade barn i Sverige löper emellertid liten risk att insjukna eftersom tillräckligt många barn vaccineras. Därigenom sprids nämligen bakterierna inte så lätt i samhället. Difteri förekommer dock fortfarande i många länder och vid resor dit finns alltid risk för smitta. Familjetragedier som den i Vätö julen 1899 utspelas säkert än i dag.

Bo Lindberg
bo.sven.lindberg@gmail.com

I Strindbergs fotspår

Att August Strindberg (1849-1912) hämtade sin inspiration och stoff till romanen Hemsöborna från sina vistelser på Kymmendö under 1870- och början av 1880-talet känner nog alla till. Men att han därmed också retade upp lokalbefolkningen så att han inte längre vågade åka tillbaka dit, kanske inte är allmänt bekant. Strindberg älskade skärgården, som han enligt egen utsago upptäckte redan 1865 och det var hans syster Anna, som återförde honom dit genom att 1899 hyra ett rum i skomakaren Anderssons stuga på Förängsvägen 7 i Furusund. Se bilden nedan. Strindbergs rumsfönster med spetsgardiner på gaveln. Här skrev han bl a dramat Erik XIV. Hans och Siri von Essens barn Greta gjorde också ett besök där, något som August gruvade sig mycket för innan hon slutligen anlände till ön.

1904 och 1905 tillbringade Strindberg sina två sista sommarvistelser på Furusund, först i den hyrda villan Isola Bella tillsammans med Harriet Bosse och dottern Ann-Marie och sedan i ensamhet i en villa på Täckholmen. Isola Bella hade på 1800-talet varit karantänssjukhus. Av villan på Täckholmen finns idag inget spår. Isola Bella ligger på sydöstra Furusund och Täckholmen också på östra sidan men längre norrut. Uppgifterna är hämtade från en Strindbergsvandring under ledning av Strindbergkännaren Anita Pärsson. *Urban Johansson var med och vandrade.*

Baltiska Slipskivs Aktiebolaget

Ofta talar vi släktforskare om hur mycket mer intressant vår hobby blir om vi vidgar forskningsfältet till att omfatta fler källor än bara folkbokföringsmaterialet. I denna artikel skall jag redovisa ett sådant exempel. Det hela började med att Allan Fahlström besökte mig på Norrtälje stadsarkiv när jag var jourhavande släktforskare. När han fått hjälp med sina frågor berättade han att han också hade i släktens ägo ett stort företagsarkiv i en gammal industrilokal i Häverödalen. Detta lät ju oerhört intressant och vi bestämde en tid för att göra en första besiktning av materialet.

Efter överenskommelse med stadsarkivets chef Ann-Marie Alfredsson, fick jag uppdraget att i samarbete med Allan välja ut det viktigaste materialet för en deposition på stadsarkivet. Arkivet omfattade totalt ett trettio-tal hyllmeter, till största delen verifikationer som inte tas emot för förvaring. När nu depositionen är ordnad och förtecknad omfattar den 4,5 hyllmeter omspannande tiden 1915 till 1977. De viktigaste handlingarna är korrespondensen med bl a beställningar, orderböckerna och räkenskaperna med kassa- och huvudböcker och lönelistor.

Materialet ger en god bild av företagets utveckling över tid. Tyvärr saknas ännu de viktiga styrelse- och bolagsstämmoprotokollen.

Det företag vi talar om är Baltiska Slipskivs AB, grundat 1915 i Häverödalen för tillverkning av slipskivor för industrin. Företaget är intimt förknippat med familjen Fahlström, som i fyra generationer varit verksamma där. Här går verkligen släktforskning och industrihistoria hand i hand. Genom att företagsarkivet är så välbevarat kan familjemedlemmarnas verksamhet i detta följas mycket bra. Av stort intresse således för Allan och hans släktforskning, men också för Häverödals och hela rikets industrihistoriska forskning.

Som en följd av leveransen till stadsarkivet har vi nu gått vidare och arbetar med en utställning om företagets etablerande, drift och nedläggning. Ansvarig för utställningen är Norrtälje Släktforskarförening, som ju också arbetar för en breddning av forskningen till att omfatta olika typer av källmaterial. Storleken på utställningen är givetvis beroende av det ekonomiska stöd vi kan utverka. Vi tänker också informera om projektet och visa delar av utställningen på **Arkivens Dag den 8 november och på NSFF:s mingelträff på stadsarkivet den 12 november**. Vår förhoppning är sedan att vi kan bygga en utställning som kan visas på olika ställen i kommunen, inte minst i Häverödalen, där det hela började och i Hallstavik. Vi hoppas också att projektet kan inspirera andra att arbeta på samma sätt med litet annorlunda arkivmaterial.

Urban Johansson

En del av arkivet på vinden i fabrikslokalen i Häverödalen. Ingen optimal arkivlokal - kallt på vintern och hett på sommaren. Dammigt och smutsigt efter åratals lagring. Här ligger historien om Baltiska Slipskivs AB lagrad i årsring efter årsring. En magisk upplevelse att gå omkring bland dessa hyllor.

Rekning
från
Arendal Smelteverk
N.J. Erydshavn per Arendal den 20 Sept. 1915

Firma Herr E. Fahlström, Häverödalen

Härunder har vi den förnöelse att sende Dem faktura över de ved. Deres oräde av 17 - 8 - 15 från oss ordnade varer hvis belöp Kr. 859,94 vi ber vor konto godkänned per Netto kontant mot dokumenter

Med agtelse arbetsgäst
per Arendal Smelteverk
S. B. & O.

Reklamationer må ske inden 8 dage efter varens modtagelse
eller forfald betinges renter

S Order 174	* kg
Durubit R:	
16 fat ifølge vedlagte specifikation	
Btto 1769,6 kg Netto 1625,6 kg	52/90 Kr. 859,94
=====	=====
	S. B. & O.

1/15

of Stockholm

Arendals Smelteverk i Norge hade en stor betydelse för Slipskivefabrikerna såväl i Höganäs som i Häverödalen. De tillverkade syntetiska slipmedel, som var hårdare än den smärgel som bröts naturligt på bl a den grekiska ön Naxos. Produkterna hette karborundum och korundum och fick stor betydelse för slipskivornas kvalitet.